

از مدرسه صنایع مستظرفه تا دانشکده هنرهای زیبا مروری بر زمینه‌های شکل‌گیری و تأسیس دانشکده هنرهای زیبا در دانشگاه تهران

دکتر غلامحسین زرگری نژاد*

دانشیار گروه تاریخ، دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

(تاریخ دریافت مقاله: ۸۵/۵/۲، تاریخ پذیرش نهایی: ۸۵/۱۲/۵)

چکیده:

دانشکده هنرهای زیبا یکی از نخستین دانشکده‌های دانشگاه تهران بوده است که فعالیت آن در سال ۱۳۱۹ خورشیدی به عنوان یکی از دانشکده‌های اولیه دانشگاه آغاز شد. ملاحظه و تدقیق و تأمل در نخستین پروگرام‌ها و برنامه‌های اولیه دانشکده به وضوح مبین آن است که دانشکده‌های هنرهای زیبا با بهره برداری و بر اساس میراث مدارس هنری عصر قاجار، به خصوص میراث دوره مشروطه پدید آمد. مهم‌ترین این زیرساخت‌ها عبارت بودند از: مدرسه صنایع مستظرفه که در سال ۱۳۲۹ قمری/۱۲۸۹ شمسی، توسط محمد غفاری معروف به کمال الملک تأسیس شد؛ مدرسه موسیقی؛ مدرسه عالی موسیقار (هنرستان موسیقی)؛ هنرستان عالی هنرهای زیبا؛ پس از تأسیس مدرسه موسیقی شهنازی در سال ۱۳۰۸ و تصویب آن در شورای عالی معارف، آموزش نوین هنرهای زیبا آغاز شد و این شالوده‌ی تاریخی دیگری شد برای دانشکده‌ی هنرهای زیبا. در این مقاله سعی شده است تا به صورتی فشرده و موجز، زمینه‌های شکل‌گیری دانشکده هنرهای زیبا، روند گسترش این دانشکده از درون مؤسسات هنری، بر اساس اسناد آرشیوی و بایگانی راکد دانشگاه و سایر منابع تاریخی بررسی و مورد تحلیل قرار گیرد. توجه به آموزش موسیقی، هنرهای مستظرفه و نمایش در سطح عالی، از نکات برجسته‌ای است که به عنوان برنامه بنیان گذاران دانشکده هنرها در این مقاله بررسی شده است. گزارشی از اساسنامه‌های آموزشی و اسامی نخستین استادان این دانشکده، مروری بر اولین برنامه‌های درسی و برخی از آیین‌نامه‌های اولیه این دانشکده از دیگر مباحث این مقاله است.

واژه‌های کلیدی:

هنر کده، هنرستان موسیقی، صنایع مستظرفه، معماری، هنرهای زیبا.

مقدمه

چون پیشنهاد اداره کل معارف، در تاریخ ۱۱ اردیبهشت ۱۳۱۳، به شورای عالی تقدیم گردید، شورا نیز روز بعد، یعنی در دویست و شصت و هفتمین جلسه خود به گفتگو درباره آن پرداخت. از آنجا که پروگرام پیشنهادی، برای این مدرسه، با نام مؤسسه عالی موسیقار به شورا ارسال شده بود، شورا نخست نام آن را به هنرستان موسیقی تغییر داد و سپس در همین جلسه، مقرر داشت تا کمیسیونی مرکب از آقایان میرزا غلامحسین خان رهنما و میرزا محمدخان وحید تنکابنی و گل گلاب، با حضور آقای علی نقی خان وزیری در اداره کل معارف تشکیل داده و پس از مطالعه پروگرام، نظر خود را به شورا گزارش کنند (صورت جلسات شورای عالی معارف، دفتر نمره ۶، ۱۳۴).

پس از اظهار نظر کمیسیون مذکور و گزارش نظریات خود به شورای عالی معارف، این شورا در دویست و هفتاد و ششمین جلسه خود به تاریخ ۱۳ تیر ۱۳۱۳ به تصویب "اساسنامه و نظامنامه و دستور تحصیلات هنرستان موسیقی" در بیست و سه ماده (پیشین، ۱۵۴-۱۴۹)، مبادرت ورزید و به این ترتیب زمینه‌ای برای گسترش آموزش‌های هنر موسیقی در مراکز رسمی، فراهم شد که نتیجه آن، شکل‌گیری تدریجی مدرسه‌ای عالی برای آموزش هنرهای زیبا بود.

کوتاه زمانی پس از تصویب اساسنامه هنرستان موسیقی، چنانکه پیش از این نیز اشاره شده است، تعدادی از معلمان مدرسه فلاح و هنرستان موسیقی خواستار نوشتن رساله و پیوستن به دانشگاه شدند. شورای دانشگاه در جلسه هشتم خود با درخواست معلمان مدرسه فلاح مخالفت کرد، اما در جلسه بعدی به تاریخ ۱۵ خرداد ۱۳۱۴، پس از ملاحظه اساسنامه مدرسه موسیقار که در ۲۸ تیرماه ۱۳۱۲ به تصویب رسیده بود، به این نتیجه رسید که چون این مدرسه دارای کلاس‌های دوره عالی بوده است، آقای علی نقی خان وزیری و آقای گل گلاب، معلمان آن مدرسه می‌توانند رساله بنویسند و تبدیل به استاد دانشگاه بشوند (پیشین، نهمین جلسه، ۲۳).

در مهرماه سال ۱۳۱۷، وزارت پیشه و هنر اساسنامه‌ها و برنامه‌های پیشنهادی "هنرستان عالی هنرهای زیبای باستانی" و "هنرهای زیبای نوین" و "هنرستان دولتی بانوان" را برای بحث و بررسی به شورای عالی معارف تقدیم کرد. شورا در جلسه سیصد و نود و پنجم خود به تاریخ ۱۶ مرداد ۱۳۱۸، این برنامه‌ها را در دستور کار جلسات خود قرار داد و مقرر داشت تا کلیه اعضاء پس از مطالعه برنامه پیشنهادی نظرات خود را اعلام نمایند (پیشین، دفتر نمره ۹، ۸۸).

شورای عالی معارف، در جلسه بعدی، در تعقیب مذاکرات جلسه قبل مقرر داشت تا "از جناب آقای نصر معاون وزارت پیشه

دانشکده هنرهای زیبا که در شمار قدیمی‌ترین دانشکده‌های دانشگاه تهران است، در سال ۱۳۱۹ بر اساس میراث هنری و بر بنیاد مدارس متعددی که در عصر مشروطه پدید آمدند و به مرور تحول و توسعه یافتند، با تصویب شورای عالی معارف و شورای دانشگاه تهران تأسیس شد.

مقاله حاضر گزارشی است از روند شکل‌گیری، توسعه و تحول نخستین مدارس هنری و صنایع مستظرفه و روند تکوین دانشکده معماری و هنرهای زیبا در تاریخ گسترش دانشگاه تهران و نظام آموزش عالی در ایران.

دانشکده هنرهای زیبا، اگرچه از جمله دانشکده‌های اولیه دانشگاه تهران است که به صورت رسمی چند سال پس از تأسیس دانشگاه، در نهم شهریور ماه ۱۳۱۹ تأسیس گردید، اما واقعیت آن است که این دانشکده نیز همانند دیگر دانشکده‌های اولیه دانشگاه تهران، بر اساس میراثی دیرینه در تاریخ آموزش ایران پایه‌گذاری شد. بنابراین باید تولد واقعی و ریشه‌های تاریخی حیات آن را حداقل، در تلاش‌های صدر دوره قاجاریه، به خصوص تلاش عباس میرزا (مینوی، ۱۳۳۲، ۱۸۳)^۱ و محمد شاه قاجار برای اعزام محصل به فرنگ و کوشش‌های بعدی عصر مشروطه، یعنی کوشش برای ایجاد مراکز آموزش نقاشی و موسیقی، از جمله مدرسه‌های زیر جستجو کرد:

مدرسه صنایع مستظرفه که در سال ۱۳۲۹ قمری/۱۲۸۹ شمسی، توسط محمد غفاری معروف به کمال الملک تأسیس شد (ممیز، ۱۳۶۲، ۵۹)^۲؛

مدرسه موسیقی؛

مدرسه عالی موسیقار (هنرستان موسیقی)؛

هنرستان عالی هنرهای زیبا؛

صرف نظر از نقش مدرسه صنایع مستظرفه، که به راستی شالوده شکل‌گیری آموزش منظم نقاشی در ایران معاصر بود، با تصویب پروگرام مدرسه موسیقی شهنازی در سال ۱۳۰۸ در شورای عالی معارف، آموزش نوین هنرهای زیبا بر برنامه‌ای مدون مبتنی شد و مسیر گسترش رشته موسیقی در مدرسه‌ای مستقل و رسمی هموار گردید. حدود چهار سال پس از تصویب این برنامه، شورای عالی معارف در جلسه دویست و سی و نهم خود به تاریخ ۲۷ تیر ۱۳۱۲ به بررسی پروگرام مدرسه متوسطه و عالی موسیقار پرداخت و آن را به تصویب رساند (صورت جلسات شورای عالی معارف، دفتر نمره ۶، ۷۳).

گام بعدی برای آموزش‌های عالی موسیقی در سال ۱۳۱۳ برداشته شد. در این سال، اداره کل معارف با تقدیم اساسنامه‌ای برای تشکیل مدرسه عالی موسیقار، به روند آموزش عالی موسیقی سرعت بیشتری بخشید.

ریال در دبیرستان مروی شروع به کار کرد (راهنمای دانشجویان دانشگاه تهران، ۱۳۲۰، ۱۲).

علاقه به ادامه حیات دانشکده باعث شد تا به رغم کمبود امکانات و نبودن وسایل و اعتبار کافی در این مدرسه، عده‌ای از استادان هنرکده به تدریس افتخاری مبادرت کنند. به همین دلیل بود که این دانشکده توانست به حیات خود استمرار دهد و از فعالیت باز نماند (راهنمای دانشکده هنرهای زیبا، سال ۴۶-۴۵، ۳-۲). در آغاز تأسیس دانشکده هنرهای زیبا، چون هنوز این دانشکده با کمبود جا و مکان روبرو بود، بنابراین، از شهریورماه سال ۱۳۲۰، به بعد، کارگاه‌های آن به ناحیه غربی بنای جدید دانشکده فنی در محوطه دانشگاه تهران منتقل شد تا قدری از مشکلات دانشکده کاهش یابد.

درست در چنین شرایطی از مشکلات هنرکده هنرهای زیبا بود که در هفتاد و نهمین جلسه شورای دانشگاه به تاریخ ۹ شهریور ۱۳۱۹، "پیشنهاد شماره ۲۹۸-۱۳/۵/۱۳ آقای اسماعیل مرآت، ریاست دانشگاه در باره تأسیس دانشکده هنرهای زیبا و الحاق آن به شعب دانشگاه مطرح و طرح مزبور در سه ماده با تبدیل کلمه مجسمه سازی به حجاری تصویب شد." در بند دوم صورت مذاکرات این جلسه آمده است که:

"۲- اساسنامه دانشکده هنرهای زیبا در نه ماده و آیین نامه امتحان ورودی آن در ده ماده و یک تبصره و آیین نامه داخلی در هشت ماده و یک تبصره پیوست برنامه و صورت پاداش‌ها و آیین نامه موقتی برای سال تحصیلی ۱۳۱۹-۱۳۲۰ در چهار ماده مطرح و به طور موقت برای یک سال تحصیلی به تصویب رسید تا در ضمن عمل هرگاه اصلاحی لازم باشد در اول سال تحصیلی آینده به شورای دانشگاه پیشنهاد و مورد تصویب قرار گیرد" (صورت جلسات شورای دانشگاه، ۱۳۱۹، ۱۵۲).

و هنر تقاضا شود که در جلسه آینده شورا حضور یافته در قسمت‌های فنی توضیحات لازمه را بدهند تا پس اساسنامه و برنامه‌های مذکور مورد بحث و بررسی قرار گیرند" (پیشین، دفتر نمره ۹، ۹۳).

نتایج مطالعات و اظهار نظرات کارشناسان مختلف در چهار صد و یکمین جلسه شورا، مورد بحث قرار گرفت و مقرر گردید: اولاً: این دو برنامه و اساسنامه را به صورت یک اساسنامه و برنامه شامل دو قسمت که یکی به نام هنرستان عالی هنرهای زیبا و یکی دیگر به نام هنرهای ایرانی باشد، تنظیم نمایند؛ ثانیاً: از اساسنامه، قسمت‌های اداری را حذف کرده و فقط مطالبی را که مربوط به اساسنامه است، از قبیل شرایط قبولی داوطلبان و مزایای گواهی نامه و غیره قید نمایند سپس کمیسیونی با حضور آقای دکتر سیاسی تشکیل داده، اساسنامه و برنامه را مورد بحث و شور قرار دهند تا پس از رسیدگی کامل در شورا طرح شود" (پیشین، دفتر نمره ۹، ۱۲۳).

با اعمال نظر پیشنهادات اعضای شورای عالی معارف و با تغییرات و اصلاحاتی که دکتر علی اکبر سیاسی در متن اساسنامه پیشنهادی اعمال کرد، سرانجام، "اساسنامه و برنامه هنرستان عالی هنرهای زیبا" در چهارصد و چهارمین جلسه شورای عالی فرهنگ در تاریخ سه شنبه چهارم دی ماه ۱۳۱۸، در دوازده ماده به تصویب رسید (پیشین، دفتر نمره ۹، ۱۵۶-۱۴۳).

تصویب این اساسنامه در شرایطی انجام گرفت که شورای دانشگاه تهران نیز در جلسات مختلف به موضوع تشکیل دانشکده هنرهای زیبا توجه نشان می‌داد و گاهی در قالب هنرکده و گاهی نیز با عنوان هنرهای زیبا به گفتگو می‌پرداخت. به هر حال، با عنایت به چنین پیشینه‌ای برای گسترش آموزش‌های هنری بود که سرانجام دانشکده هنرهای زیبا در مهرماه سال ۱۳۱۹ با موافقت وزارت فرهنگ و با اعتبار سالیانه یکصد هزار

آیین نامه تأسیس دانشکده هنرهای زیبا مصوب ۹ شهریور ۱۳۱۹

ماده ۲- منظور از تأسیس این دانشکده آموختن فنون گوناگون معماری - حجاری - نقاشی و قسمت‌های دیگر هنرهای زیبا خواهد بود.

ماده ۳- اساسنامه و برنامه و آیین‌نامه‌های لازم این دانشکده جداگانه تهیه و به تصویب شورای دانشگاه خواهد رسید (راهنمای دانشگاه تهران، ۱۳۱۹-۱۳۱۸، ص ۱/ صورت جلسات شورای دانشگاه، ۱۵۱).

آیین نامه سه ماده‌ای تأسیس دانشکده هنرهای زیبا که در شورای دانشگاه تهران به تصویب رسید، به شرح زیر است:

ماده ۱- از اول سال تحصیلی ۱۳۱۹-۱۳۲۰ آموزشگاهی به نام "دانشکده هنرهای زیبا" در تهران تأسیس و به شمار دانشکده‌های دانشگاه تهران افزوده می‌شود.

تغییر نام دانشکده هنرهای زیبا به هنرکده

پیش از این اشاره شد که در جلسات شورای دانشگاه، از دانشکده هنرهای زیبا گاه با نام هنرکده و گاه با عنوان دانشکده هنرهای زیبا یاد می شد (راهنمای دانشگاه، ۱۳۲۶، ۵)، اما به هنگام تأسیس این دانشکده و تدوین اساسنامه‌های آن، همواره از این دانشکده با عنوان دانشکده هنرهای زیبا یاد شده است. با این حال، ماهیت موقتی آیین‌نامه‌ها و اساسنامه‌های این دانشکده باعث شد تا در آغاز دوره دوم دانشگاه گفتگوهایی در باب تغییر نام آن به عمل آید

شورای دانشگاه در یکصد و بیست و سومین جلسه خود به تاریخ سوم مهر ماه ۱۳۲۲، سرانجام به تصویب آیین‌نامه‌ای به نام اساسنامه هنرکده مبادرت ورزید و بر اساس ماده اول آن، نام دانشکده هنرهای زیبا را به هنرکده تغییر داد. این در حالی بود که اولیای دانشکده خواستار آن شده بودند که نام هنرکده به دانشکده تبدیل شود. پس از طرح این موضوع توسط دکتر سیاسی، رئیس دانشگاه، آقای رهنما یکی از اعضای شورا مدعی شد که استفاده از عنوان هنرکده، خواست و نظر فرهنگستان بوده است. متن گفتگوی شورا به قرار زیر است:

"راجع به هنرکده، جناب آقای دکتر سیاسی توضیحاتی دادند و چون تقاضای آن مؤسسه این بود که به جای هنرکده عنوان این مؤسسه علمی، هنرکده هنرهای زیبا باشد، جناب آقای رهنما توضیحاً فرمودند که نظر فرهنگستان در انتخاب این کلمه این بوده است که هنرکده برای دانشکده هنرهای زیبا علم شود" (صورت جلسات شورای دانشگاه، ۲۲۲).

همین جا لازم به اشاره است که چند سال بعد نیز مسئولان هنرکده طی نامه‌ای، باز هم درخواست کردند تا نام این دانشکده به هنرهای زیبا تبدیل شود (پیشین، ۸۱۵). چنین تلاشی مدتها بعد، یعنی در سال ۱۳۲۸ به نتیجه رسید و نام هنرکده هنرهای زیبا به دانشکده هنرهای زیبا تبدیل گردید. از این موضوع در جلد بعدی سخن خواهیم گفت.

نخستین استادان دانشکده هنرهای زیبا

تأسیس دیر هنگام دانشکده هنرهای زیبا یعنی سال ۱۳۱۹ که در شمار آخرین سال‌های دوره اول تاریخ دانشگاه محسوب می شود، طبعاً فرصت لازم را برای رشد و توسعه چشمگیر این دانشکده را فراهم نساخت. به همین دلیل در قیاس با دانشکده‌هایی که از ابتدای تأسیس دانشگاه پدید آمدند، تعداد استادان این دانشکده چندان زیاد نبود. استادان ذیل، اعضای هیأت علمی دانشکده هنرهای زیبا در این دوره بودند:

۱- آندره گدار، که از آغاز ریاست افتخاری دانشکده هنرهای زیبا را

به عهده گرفت و به عضویت شورای دانشگاه نیز تعیین شد؛

۲- مهندس محسن فروغی؛

۳- محسن مقدم، استاد تاریخ صنعت؛

۴- یوکیئا آفتان‌دیلیانس، استاد معماری؛

۵- ماکزیم سیرو، معلم معماری؛

۶- الکساندر موزر، معلم دانشکده هنرهای زیبا؛

۷- مارتسلستین آشوب امینی، معلم هنر؛

۸- مهندس خاجیک بابولیان، استاد معماری؛

۹- ابوالحسن صدیقی، استاد مجسمه سازی؛

۱۰- علی محمد حیدریان، استاد نقاشی؛

۱۱- غلامرضا عبادی، استاد نقاشی؛

۱۲- حسنعلی وزیری، استاد موسیقی؛

۱۳- مهندس رولان دوبرن، استاد معماری؛

نخستین اساسنامه دانشکده هنرهای زیبا

شورای دانشگاه تهران در جلسه ۷۹ مورخ ۱۳۱۹/۶/۹، آیین‌نامه سه ماده‌ای تأسیس دانشکده هنرهای زیبا را به تصویب رساند. شورا در کنار این مصوبه به تصویب نخستین اساسنامه دانشکده هنرهای زیبا را در نه ماده نیز مبادرت ورزید. شورای دانشگاه همچنین در همین جلسه، آیین‌نامه امتحان ورودی دانشکده هنرهای زیبا در ۱۰ ماده و یک تبصره و آئین داخلی آن را در هشت ماده و یک تبصره پیوست برنامه و صورت پاداش‌ها و آیین‌نامه موقتی سال تحصیلی ۱۳۲۰-۱۳۱۹ را در چهار ماده به طور موقت و برای یک سال تحصیلی به تصویب رسانید (همان، ۱۵۲).

در ماده اول اساسنامه، هدف از تأسیس دانشکده هنرهای زیبا "پرورش معماران، نقاشان و حجاران لایق" ذکر شده است و در ماه دوم سه رشته نقاشی، حجاری و معماری به عنوان شاخه‌های مختلف دانشکده به تصویب رسیده است. در ماده سوم رایگان بودن تحصیلات قید شده و برطبق ماده چهارم تحصیلات دانشکده با دو قسمت نظری و عملی در نظر گرفته شده است. براساس ماده ششم "دانشجویی که در دانشکده هنرهای زیبا پذیرفته می شود با موافقت اداره دانشکده استاد خود را انتخاب می نماید و رهبری تحصیلات او تا پایان به عهده آن استاد واگذار می گردد."

در فصل دوم "مدت آموزش" دوره‌ها مشخص شده است که براساس ماده هشتم تحصیلات دانشکده به دو دوره نظری و عملی تقسیم شده و در دوره نخست مدت آن دو سال در نظر گرفته شده که همه آموزش‌ها نظری بوده و دانشجوی پس از اتمام دوره باید امتحان داده و پس از موفقیت در امتحان به دوره دوم که شامل تحصیلات عالی نقاشی، معماری و مجسمه سازی بوده وارد می شده است. آنچه که در این ماده جلب نظر می کند این است که در "بند ب" قید شده است که: "مدت این تحصیلات

رأی شورای عالی دانشکده عده‌ای قبول خواهند شد. از دسته اول پنج تن از داوطلبانی که در امتحان ورودی پذیرفته شده و معدل آنها بیش از سایر داوطلبان باشد برای ورود به دانشکده هنرهای زیبا قبول خواهند شد.

آیین‌نامه موقتی دانشکده هنرهای زیبا در هفتاد و نهمین جلسه شورای دانشگاه، روز شنبه ۹ شهریور ۱۳۱۹ تصویب شد.
رئیس دانشگاه
اسماعیل مرآت
(راهنمای دانشگاه تهران، ۱۳۱۹-۱۳۱۸، ۳-۴).

آیین‌نامه امتحان ورودی دانشکده هنرهای زیبا (مصوب ۹ شهریور ۱۳۱۹)

فصل یکم: شعبه معماری

ماده یکم: شرایط پذیرفته شدن داوطلبان شرکت در امتحانات ورودی این شعبه بایستی شرایط زیر را دارا باشند:

الف - گواهی نامه دوره دوم متوسطه؛
ب - سن بیش از شانزده و کمتر از بیست و پنج سال.
ماده دوم: نام نویسی

الف - نام نویسی در دبیرخانه دانشکده هنرهای زیبا رایگان به عمل می‌آید پس از گذشتن مدتی که در پیش‌آگهی تعیین شده دیگر داوطلب پذیرفته نمی‌شود.

ب - در موقع ثبت نام هر داوطلب مدارک زیر را بایستی به دفتر دانشکده تسلیم نماید:

- ۱ - درخواست نام نویسی؛
- ۲ - عین شناسنامه و یک برگ رونوشت مصدق آن؛
- ۳ - عین و رونوشت گواهی نامه کامل دبیرستان (شعبه علمی یا ادبی)؛
- ج - امتحان ورودی سالی یکبار در تاریخی که در برنامه کارهای سالانه معین شده است به عمل می‌آید.

ماده سوم:

مواد امتحان ورودی از قرار زیر است و طبق برنامه تفصیلی ضمیمه به عمل می‌آید:

- ۱ - امتحان ریاضیات، نوشتن و زبانی؛
- ۲ - امتحان تاریخ، نوشتن و زبانی؛
- ۳ - امتحان طراحی.

تبصره - داوطلبانی که دارای گواهی نامه کامل علمی دبیرستان باشند از گذراندن امتحان ریاضیات معافند.

ماده چهارم:

شماره دانشجویانی که باید به وسیله مسابقه پذیرفته شوند هر سال از طرف دانشکده تعیین می‌گردد.

ماده پنجم:

علاوه بر پذیرفته شدن در مسابقه برای اینکه داوطلب در

محدود نیست و به نسبت استعداد و کار دانشجویان متفاوت خواهد بود. در این دوره امتحان نهایی به عمل نمی‌آید ولی دانشجویان باید به تدریج در مسابقه‌هایی شرکت جویند و شماره معینی پاداش دریافت دارند".

در فصل سوم در مورد پایان آموزش آمده است: "دانشجویان پس از آن که طبق آیین‌نامه دوره‌های لازم را طی نموده و پاداش‌های کافی به دست آوردند باید نمونه‌ای از کار خود را در رشته مربوط تقدیم نمایند و در صورتی که هیأت قضات آن را پذیرفت به درجه لیسانس نایل می‌گردند. پس از دریافت درجه لیسانس در صورتی که دانشجو به موجب مقرراتی که در آیین‌نامه جداگانه معین شده است نمونه‌ای از کار خود را ارائه دهد و پذیرفته شود ممکن است به درجه دکتری نیز نایل گردد".

آیین‌نامه موقتی دانشکده هنرهای زیبا برای سال تحصیلی ۱۳۲۰-۱۳۱۹

ماده ۱: داوطلبانی که اطلاعات کافی معماری نقاشی و مجسمه سازی را تا حد قابلیت برای پذیرفته شدن در دانشکده هنرهای زیبا به یکی از دو راه زیرین کسب نموده باشند:

- ۱ - در یک آموزشگاه صنعتی؛
- ۲ - نزد یک معمار یک نقاش یک حجار سرشناس می‌توانند فقط برای سال تحصیلی ۱۳۲۰-۱۳۱۹ به طور استثناء در دانشکده هنرهای زیبا پذیرفته شوند.

ماده ۲: داوطلبان دسته اول نامبرده در ماده ۱ در موقع نام نویسی بایستی گواهینامه دایر به تحصیل در یک آموزشگاه معماری - نقاشی - حجاری در دست داشته باشد در این صورت از گذراندن امتحان ورودی معاف بوده و با تصویب شورای عالی دانشکده می‌توانند در شمار دانشجویان دانشکده هنرهای زیبا درآید این دانشجویان آخرین کلاسی که در آموزشگاه سابق در آن مشغول تحصیل بوده در کارهای عملی شرکت خواهد نمود ولی آموختن دروس نظری سال اول و دوم دوره اول اجباری است.

ماده ۳: داوطلبان دسته دوم نامبرده در ماده یک ناگزیر به گذراندن امتحان ورودی می‌باشند و در موقع نام نویسی برای امتحان بایستی گواهینامه از معمار یا نقاش یا مجسمه سازی که نزد آن کارآموزی نموده اند در دست داشته باشند که در آن لااقل دو سال کار و قابلیت او برای ورود به دانشکده هنرهای زیبا تصدیق شده باشد به علاوه اسناد و مدارک کارهایی را که نموده است باید همراه داشته باشد و در صورت تصویب شورای عالی دانشکده می‌تواند در امتحان ورودی شرکت نماید.

ماده ۴: شماره داوطلبانی که قبول می‌شوند: از دسته اول طبق

ماده نهم: شماره دانشجویانی که برای این شعبه بایستی به وسیله مسابقه پذیرفته شوند هر سال از طرف دانشکده معین می گردد.

ماده دهم: برای آنکه داوطلبی بتواند دانشجوی دانشکده هنرهای زیبا شناخته شده و در کارهای سالانه شرکت کند باید شرایط زیرین را دارا باشد:

الف - در مسابقه امتحان ورودی پذیرفته شده باشد؛
ب - شورای عالی دانشکده با پذیرفتن وی موافقت نماید.

آیین نامه امتحان ورودی دانشکده هنرهای زیبا که مشتمل بر ده ماده است در هفتاد و نهمین جلسه شورای دانشگاه روز شنبه ۹ شهریور ۱۳۱۹ به طور موقت برای یک سال تحصیلی تصویب شد تا در عمل هرگاه اصلاحی لازم باشد پیشنهاد آن برای تصویب شورای دانشگاه تهیه و تقدیم گردد.

رئیس دانشگاه
اسماعیل مرآت
(پیشین، ۶-۴).

نخستین فهرست مواد درسی و والور هرکدام

شورای دانشگاه تهران در پیوست دوم آیین نامه داخلی، فهرست عناوین دروس دانشکده هنرهای زیبا و میزان پاداش معادل هر درس را به تصویب رسانیده است که آن را به طور کلی در دوره اول [کارشناسی] به مدت دو سال و دوره دوم [دکتری] بدون ذکر محدوده زمانی مشخص ساخته است. فهرست عناوین دروس به شرح زیر است (پیشین، ۱۰۷-۱۰۵):

فهرست مواد درسی دوره اول رشته معماری

سال اول	
پاداش (والور)	دروس نظری
۱ والور	تاریخ هنر
۱ والور	تابلوشناسی و مجسمه شناسی (ایکتوگرافی)
۱ والور	تاریخ تمدن ملل
۱ والور	هندسه ترسیمی
۱ والور	مقطع سازی (استرئوتومی)
۱ والور	تعادل و مقاومت
۱ والور	مناظر و مرایا
۱ والور	ساختمان
پاداش (والور)	دروس عملی
۲ والور	طراحی
۱ والور	مدل سازی
۴ والور	طرح معماری
۲ والور	ابداع طرح های تزئینی

شمار دانشجویان دانشکده هنرهای زیبا محسوب شود موافقت شورای عالی دانشکده نیز ضرورت دارد.

برنامه تفصیلی امتحان ورودی شعبه معماری

الف - ریاضیات در حدود دوره متوسطه علمی؛
امتحان نوشتنی:

یک مسأله از جبر، مدت دو ساعت؛

یک مسأله از هندسه، مدت یک ساعت؛

یک هندسه ترسیمی، مدت چهار ساعت؛

امتحان زبانی:

یک سؤال از جبر، یک سؤال از هندسه، یک سؤال از هندسه ترسیمی؛

ب - تاریخ عمومی؛

امتحان نوشتنی:

بسط یک موضوع تاریخی، مدت دو ساعت (انشاء و املاء در نمره دخالت دارد)

امتحان زبانی:

دو پرسش از تاریخ عمومی؛

ج - امتحان طراحی طرحی از روی مدل تزئینی و مدل بی حرکت، مدت چهار ساعت؛

تبصره - نمره ها از صفر تا بیست خواهد بود، نمره چهار مردود است؛

برگه های امتحانی بدون نام بوده و در امتحان ریاضیات و تاریخ از طرف استادان مربوط و در امتحان طراحی توسط شورای استادان رسیدگی می شود.

فصل دوم: شعبه نقاشی - حجاری

ماده ششم: داوطلبان شرکت در امتحانات ورودی این دو شعبه بایستی شرایط زیر را دارا باشند:

الف - دارا بودن گواهی نامه دوره اول دبیرستان؛

ب - سن بیش از پانزده و کمتر از بیست و پنج سال.

ماده هفتم: نام نویسی:

الفنام نویسی در دبیرخانه دانشکده هنرهای زیبا رایگان به عمل می آید پس از گذشتن مدتی که در پیش آگهی تعیین شده دیگر داوطلب پذیرفته نمی شود.

ب - در موقع ثبت نام هر داوطلب مدارک زیر را بایستی به دفتر دانشکده تسلیم نماید:

۱ - درخواست نام نویسی؛

۲ - عین شناسنامه و یک برگ رونوشت مصدق آن؛

۳ - عین و رونوشت گواهی نامه سه ساله اول دبیرستان.

ج - امتحان ورودی سالی یک بار و در تاریخی که در برنامه کارهای سالیانه معین شده است به عمل می آید.

ماده هشتم: مواد امتحان ورودی از قرار ذیل است:

۱ - امتحان تاریخ؛

۲ - امتحان طراحی.

فهرست عملیاتی که دانشجویان در دوره دوم باید انجام دهند
با پاداش‌های مربوطه آنها

مسابقه‌ها	Concours Etudes
۱۰ والور	
۴ والور	ابداع طرح‌های تزئینی
۱ والور	طراحی
۱ والور	یک Fresque (برای نقاشان)
۱ والور	یک مجسمه ایستاده (برای حجاری) (Tail directe)

مأخذ: راهنمای دانشگاه تهران، ۱۳۱۹-۱۳۱۸

نتیجه گیری

دانشکده هنرهای زیبا که حاصل و برآیند تلاش‌های دیرینه استادان هنر و موسیقی و صنایع مستظرفه در عصر مشروطیت به بعد بود؛ اگرچه در قیاس با دانشکده‌های اولیه دانشگاه تهران، اندکی دیرتر متولد شد، اما چه تاریخ تحول این دانشکده در دوره نخست حیات دانشگاه تهران و چه در مراحل بعد، مبین این واقعیت است که این دانشکده نه تنها در قالب حیات خویش منشاء همبستگی و هم‌اندیشی و پیوستگی علمی رشته‌های زیبا در کشور شده، بلکه با تدوین برنامه‌هایی عالمانه و متمرکز باعث شد تا از این پس رشته هنر و موسیقی و کمی بعد، رشته‌های معماری و شهرسازی و سایر رشته‌های این دانشکده، حیاتی پرشتاب و همبسته پیدا کنند و از این طریق به توسعه آموزش و پرورش در زمینه تعالی و گسترش هنر و معماری مساعدتی جدی نمایند. به عبارت دیگر دانشکده هنرهای زیبا، اندکی پس از تولد خویش، توانست راه توسعه و ترویج عالمانه و دانشگاهی علوم هنری را بگشاید و سپس زیرساخت توسعه هنر و معماری، و شالوده توسعه آنها را فراهم کند.

همچنین در نگاهی کلی به ساختار علمی-اجرایی دانشکده و سرفصل و عناوین دروسی که برای این حوزه علمی تعریف شده، می‌توان دریافت که این بنیان بر اساسی استوار و با دقت نظری متخصصانه طرح ریزی شده است که موفقیت امروز دانشکده هنرهای زیبا در قالب پردیس مستقلی با چندین دانشکده، تا حد زیادی مرهون تلاش نخستین پیشگامان تأسیس آن است.

سال دوم	
پاداش (والور)	دروس نظری
۱ والور	تاریخ هنر
۱ والور	تاریخ تمدن ملل
۱ والور	ساختمان
۱ والور	بتون مسلح
۱ والور	مساحی
۱ والور	بر آورد و اندازه برداری
پاداش (والور)	دروس عملی
۱ والور	طراحی
۱ والور	قالب گیری
۴ والور	طرح معماری
۳ والور	ابداع طرح‌های تزئینی

فهرست کارهای عملی دوره دوم معماری و پاداش‌هایی (والور) که دانشجویان در مقابل هر یک بایستی بدست آورند

۱۰ والور	طرح ساختمان
۴ والور	ابداع طرح‌های تزئینی Esquisses
۱ والور	طراحی

فهرست مواد تدریسی دوره اول شعبه نقاشی و مجسمه سازی و پاداش مربوط به هر یک

سال اول	
پاداش (والور)	دروس نظری
۱ والور	تاریخ هنر
۱ والور	تابلوشناسی و مجسمه شناسی (ایکتو گرافی)
۱ والور	تاریخ تمدن ملل
۱ والور	مناظر و مریایا
۱ والور	تشریح هنری (Anatomie artistique)
کارهای عملی	
شعبه حجاری	شعبه نقاشی
۲ والور	۴ والور
۴ والور	۱ والور
۱ والور	۱ والور
۲ والور	۱ والور
سال دوم	
شعبه نقاشی	
دروس نظری	
۱ والور	تاریخ هنر
۱ والور	تاریخ تمدن ملل
کارهای عملی	
شعبه حجاری	شعبه نقاشی
۲ والور	۳ والور
۲ والور	۳ والور
حجاران ۳ والور	نقاشان ۴ والور
۳ والور	۳ والور

پی‌نوشت‌ها:

- ۱ از جمله اقدامات عباس میرزا در این زمینه، اعزام محمد کاظم پسر میرزا عباس نقاش باشی تبریزی، برای فراگرفتن هنر نقاشی به لندن بود. نگاه کنید به: اولین کاروان معرفت، یغما سال ۶ ش ۵، ص ۱۸۳.
- ۲ آقای مرتضی ممیز تنها دو مدرسه کمال الملک و مدرسه عالی صنایع پیشه و هنر را اساس تشکیل دانشکده هنرهای زیبا دانسته‌اند. بنگرید به: دانشکده هنرهای زیبا در نیم قرن اخیر، کلک: شماره ۱۱ و ۱۲، ۱۳۶۲، ص ۵۹.

فهرست منابع:

- اسناد بایگانی راکد دبیرخانه و کارگزینی دانشگاه تهران (۱۳۱۸).
- راهنمای دانشجویان دانشگاه تهران (۱۳۲۰)، دایره انتشارات دانشگاه تهران.
- راهنمای دانشکده هنرهای زیبا (۱۳۴۵-۴۶)، انتشارات دانشگاه تهران.
- راهنمای دانشگاه تهران (۱۳۱۵-۱۳۱۴)، تهران چاپخانه طلوع.
- راهنمای دانشگاه تهران (۱۳۲۶)، اداره انتشارات و روابط دانشگاهی.
- راهنمای دانشگاه سال (۱۳۴۷)، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (۱۳۱۹)، پرونده‌های دانشگاه در اسناد بایگانی راکد دانشکده معماری و هنرهای زیبا.
- شورای دانشگاه (۱۳۱۹)، صورت جلسات شورای دانشگاه تهران، مجلدات ۱ و ۲.
- شورای معارف (۱۳۱۳ و ۱۳۱۸)، صورت جلسات شورای عالی معارف، جلد ۹ و ۶، خطی، مجموعه بایگانی راکد وزارت آموزش و پرورش.
- مقررات دانشگاه (۱۳۳۵)، دانشگاه تهران.
- ممیز، مرتضی (۱۳۶۲)، دانشکده هنرهای زیبا در نیم قرن اخیر، کلک، شماره ۱۱ و ۱۲، ص ۵۹-۶۴.
- مینوی، مجتبی (مرداد ۱۳۳۲)، اولین کاروان معرفت، مجله یغما، سال ۶، ش ۵، چاپخانه مجلس، ص ۱۸۰-۱۸۳.